

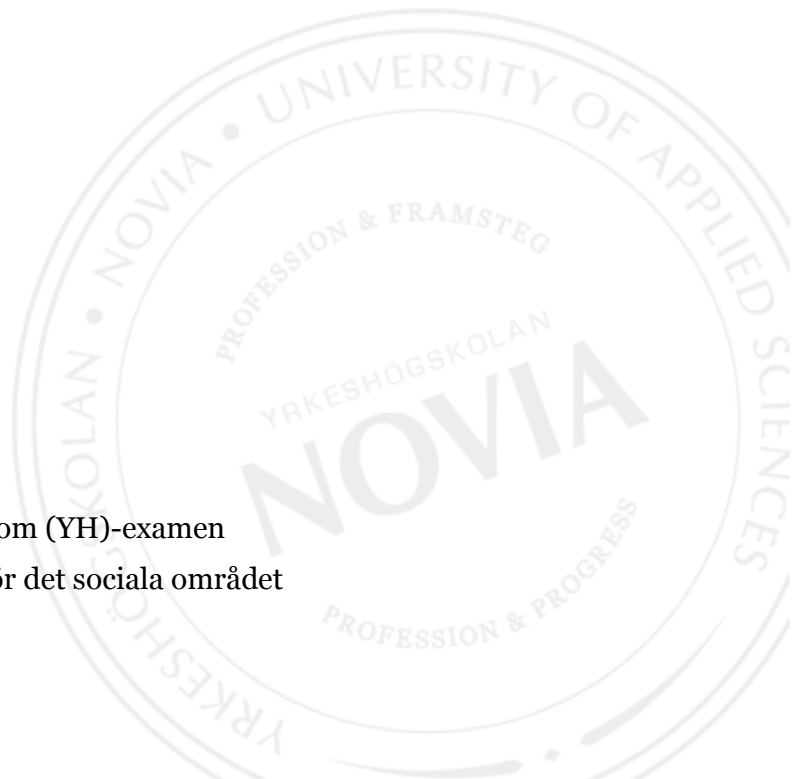
Finns det liv i fängelse?

En kvalitativ undersökning om kvinnliga långtidsfångars upplevelser av sin strafftid

Camilla Kunnari

Juhani Tulimaa

Examensarbete för Socionom (YH)-examen
Utbildningsprogrammet för det sociala området
Vasa 2015

EXAMENSARBETE

Författare: Camilla Kunnari, Juhani Tulimaa

Utbildningsprogram och ort: Det sociala området, Vasa

Inriktningsalternativ/Fördjupning: Kriminologi och metodik

Handledare: Sonja Kurtén-Vartio & Ralf Lillbacka

Titel: Finns det liv i fängelse? En kvalitativ undersökning om kvinnliga långtidsfångars upplevelser om sin strafftid

Datum 06.05.2015

Sidantal 41

Bilagor 3

Abstrakt

Examensarbetets syfte är att undersöka hur kvinnliga långtidsdömda fångar i Finland förhåller sig till strafftiden som en del av livet. Vi har intervjuat fem respondenter om deras subjektiva upplevelser om fängelsetiden.

I den teoretiska delen redogörs för bakomliggande faktorer som kännetecknar långtidsdömda kvinnor: våld diskuteras i samband med sociala förhållanden. Även kris och psykologiska fenomen som institutionalisering och överlevnadsstrategier tas upp.

I den empiriska delen använder vi oss av kvalitativa intervjuer. Resultaten visar att långtidsdömda kvinnor inte upplever fängelsetiden som en del av "det riktiga livet"; väntan på öppet fängelse och frigivning präglar strafftiden. Å andra sidan kan vi dra en slutsats att samtliga respondenter har stegvis accepterat sin situation, och anpassat sig till fängelselivet; de anser att deras situation i dag är bättre jämfört med den tidiga fasen i början av straffet.

Språk: Svenska Nyckelord: kvinnliga fångar, långtidsdömda, våld, kris, institutionalisering

BACHELOR'S THESIS

Author: Camilla Kunnari, Juhani Tulimaa

Degree Programme: Social welfare, Vaasa

Specialization: Criminology and methodology

Supervisors: Sonja Kurtén-Vartio & Ralf Lillbacka

Title: Is there life in prison? A qualitative study of long-term female prisoners' experiences of their time in penitentiary

Date	06.05.2015	Number of pages	41	Appendices	3
------	------------	-----------------	----	------------	---

Abstract

The aim of the thesis is to study how long-term female prisoners in Finland feel about their prison time as a part of their life. We have interviewed five respondents about their subjective feelings and experiences of incarceration.

In the theoretical framework of this study we highlight the underlying factors that characterize long-term female prisoners: violence and social relationships is discussed. We also write about crisis and other psychological phenomena, such as institutionalization and survival strategies.

In the empirical part of this study we apply a qualitative research method and qualitative interviews. The results show that long-term female prisoners do not experience prison time as a part of their "real life"; the prison sentence is marked by waiting for a transfer to open prison and eventually freedom. We can, however, also draw conclusions that all the respondents have step-by-step accepted their situation and accustomed to prison life; the women note that their situation today is better than in the early days of their sentence.

Language: Swedish	Key words: female prisoners, long-term prisoners, violence, crisis, institutionalization
-------------------	--

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
2	Syfte.....	2
3	Långtidsdömda.....	4
4	Fängelsetiden	5
	4.1 Förvaltning inom fångvården.....	6
	4.2 Frigivningsprocessen.....	7
5	Kvinnor i fängelse	8
6	Våld och sociala förhållanden.....	9
	6.1 Olika former av våld.....	10
7	Kris	12
8	Livshantering	13
	8.1 Institutionalisering.....	14
	8.2 Överlevnadssätt	15
9	Empirisk del.....	16
	9.1 Metodval	16
	9.2 Val av respondenter	18
	9.3 Datasekretess.....	19
10	Analys.....	20
	10.1 Inledning	20
	10.2 Respondenternas bakgrunder	22
	10.3 Första tiden i fängelse.....	23

10.4 Livet i fängelse	24
10.4.1 Finns det liv innanför murarna?	25
10.4.2 Sociala kontakter under straffet	26
10.4.3 ”En dag i taget”	28
10.4.4 Institutionalisering	29
10.5 Öppet fängelse och frigivning	29
11 Slutdiskussion	31
Källförteckning	36

Bilaga 1: Brevet till respondenterna

Bilaga 2: Intervjufrågorna

Bilaga 3: Respondentens samtycke för intervju

1 Inledning

Vår socionomutbildning och det sociala området i Finland bygger på klientens självbestämmanderätt och förebyggande åtgärder. Klientarbete drivs av delaktighet, som i praktiken innebär att individen själv skall påverka sin situation och bli självständig. Hur förverkligas dessa principer inom fångvården?

Att hamna i fängelse innebär en stor livsändring; man måste lämna sin vardag och nära människor samt den bekanta omgivningen. Livet i fängelset är begränsat – till och med isolerat. Fången lever under bevakning, kontroll och i ett sällskap man skulle inte välja om man skulle ha valmöjlighet. Långtidsdömda lever ett sådant liv i flera år. Under fängelsetiden blir den dömda äldre medan barnen växer upp och samhället utvecklas. Fångvården innehåller så väl straff som påföljder men också rehabilitering och vård, till exempel personer med missbruksproblem och fångar som inte kan kontrollera sin ilska får rehabilitering. Även social rehabilitering sker i Finlands fängelser.

Antalet kvinnliga fångar i Finland har ständigt ökat men kvinnofångar och särskilt långtidsdömda kvinnor är ännu en minoritet inom fängelsesystemet. Fångvården har kritiserats för att inte ha utvecklats i takt med kvinnofångarnas ökade antal. Kritiken har riktats för det mesta på att fängelsemiljön och dess möjligheter inte är planerade för kvinnor. Vår lektor i kriminologi och handledare för detta lärdomsprov, Sonja Kurtén-Vartio, påpekade bristen på forskning när det gäller långtidsdömda kvinnor.

Vi är blivande socionomer utrustade med humanistiska värderingar och principer när det gäller socialt arbete och klientbemötande. Vi utgår från Brottsförmyndigheternas syn – att frihetsberövande är det enda straffet för en fånge och därmed är vi intresserade av klientens bästa som ofta också betyder samhällets bästa.

2 Syfte

Examensarbetets syfte är att undersöka hur kvinnliga långtidsdömda fångar i Finland förhåller sig till strafftiden som en del av livet. Anser de att livet fortsätter bakom murarna eller finns det riktigt liv endast i friheten? När vi bekantade oss med relevant litteratur för vår forskning intresserade vi oss mest för långtidsdömda kvinnors välbefinnande. Vi ställer även frågan om hur de har accepterat det långa straffet. Hur kan en fånge under sådana omständigheter – som diskuterades inledningsvis – skapa ett hållbart liv och förhållningssätt till det långa straffet? Livet i fängelse struktureras av anstaltens gemensamma rutiner som måste följas strikt, men i vilken utsträckning finns det behov och förutsättningar för långtidsdömda kvinnor att skapa ett personligt liv? Vi vill även ta reda på hurdana rutiner de har under fängelsetiden.

Niina Väkeväinen (2005) har forskat i hur livstidsdömda kvinnor lever sitt liv i fängelse. Hennes forskning och intervjufrågor tar itu med samma teman som vi är intresserade av i vår studie. Av denna tidigare forskning förstår vi att det är svårt för dessa kvinnor att acceptera sin situation och uppleva strafftiden som ett riktigt liv. Deras känslotarka svar, om att det inte finns något liv i fängelse, motiverade oss för att upprepa liknande forskning, men med ett ökat antal respondenter.

För att få den subjektiva uppfattningen om fängelselivet gjorde vi kvalitativa intervjuer. Sammanlagt intervjuade vi fem respondenter. Vi formulerade öppna frågor om fängelsetiden (bilaga 2) och var beredda att spontant ställa tillägsfrågor. Vi förväntade oss att respondenter skulle uttrycka missnöje med fängelsets aktiviteter och brist på sociala kontakter med deras anhöriga. Vi var även beredda att höra tankar om väntan på frigivning.

En människa som hamnar i fängelse kan vara rädd för sin säkerhet; å andra sidan kan andra uppleva fängelsemiljön som en trygg plats och även kalla det för ett hem. Sådana olika känslor kan bero på hur ens liv har varit före personens fängelsetid och vad det är som väntar utanför anstalten vid frigivningen. Kvinnliga fångar har ofta utsatts för våld i det civila, i något skede av sina liv. Våld har en uppenbart skadande inverkan på människans psyke och känsloliv. Våld kännetecknar kvinnliga

långtidsdömda; antingen som offer eller förövare och ofta åt båda håll. Våld har ett starkt samband med sociala förhållanden och därför diskuteras dessa ämnen tillsammans i kapitel 6. Fängelset kan upplevas som en trygg miljö att vara i för en som har blivit offer för våld.

Livshantering går ut på att det finns olika sätt att hantera sitt liv, det vill säga att den är en resurs som kan anses vara hållbart eller bristande. Vi bör ifrågasätta om fängelserytmen och livet på en sluten anstalt är konstruktivt i sig, eller är det någonting var och en borde motverka. De rutiner som fängelset erbjuder kan till och med leda till institutionalisering. Människor har olika förmågor i att självständigt ha kontroll över sina liv och vissa är mer självstyrande än andra. Frågan är, behöver vissa långtidsdömda fångar stöd och kunskap om livshantering och finns det andra som redan har haft resurser som de har kunnat tillämpa i praktiken för att bättre hantera sitt liv på en institution? Detta ämne behandlas i kapitel 8.

Långtidsdömda kvinnor är ofta i fängelset för första gången. Att hamna i ett slutet fängelse kan innebära en kris. Dessutom kan en kvinna ha upplevt en kris som har lett till fängelsedom. Hur kan en långtidsdömd kvinna ta hand om sitt eget liv om hon är i ett slags chocktillstånd eller om krisen pågår längre? Om våra respondenter berättar att de har upplevt en kris antingen före eller vid intagning i fängelset, då intresserar vi oss i att hur en kris kan upplösas i ett tidigt skede, för att den människan kan fortsätta med ett relativt vanligt och meningsfullt liv. Hur trovärdigt kan vi diskutera ett hållbart och konstruktivt liv om en befinner sig i en kris? Om detta skriver vi mer om i kapitel 7, under rubriken kris.

Vårt forskningsproblem – finns det liv i fängelse för en långtidsdömd kvinna och hur hon upplever tiden – är i grunden en existentiell fråga. Existentiell filosofi betonar människans eget ansvar genom hela sitt liv. Var och en har möjlighet – till och med plikt – att göra val, hur än små, stora eller begränsade de är. Om vi tänker på en som är dömd till döden: hon kan välja sina sista ord, vad det är som hon vill uttala eller låta bli att säga. Oavsett de omständigheter en människa befinner sig i, har hon valfrihet i hur hon tänker och handlar. En långtidsdömd fånge befinner sig i en situation där hennes frihet har drastiskt begränsats. Enligt existentialism skulle även en fånge i ett slutet

fängelse ha en viss valfrihet i och med att hon kan välja hur hon använder sin tid i sin cell; man kan till exempel läsa, välja vad det är som hon läser, skriva fritt och framför allt tänka. (Lehtinen 2013, s. 18, 35)

Existentiella filosofer är inte intresserade av det förflutna, utan nuet och vad det är som människan kan göra från och med i dag. Har man dödat en annan människa så kan man inte ge offrets liv tillbaka och oftast måste en långtidsdömd fånge acceptera sitt långa straff som någonting hon inte kan påverka. Frågan är, hur en fånge kan göra det bästa av situationen och vad är det som hon kan göra just nu. (Lehtinen 2013, s. 31-32)

3 Långtidsdömda

Vad finns det för skillnader och särdrag mellan långtidsdömda och icke-långtidsdömda? För att förstå de långtidsdömdas situation kan vi konstatera några grundläggande saker om Finlands straffsystem och vad det är som är annorlunda vid särskilt långa domar för grova brott. Straff i Finland bygger på ett slags nåd och flexibilitet i allmänhet. Förkortad strafftid samt en lägre tröskel till övervakad frihet på prov eller villkorligt fängelse innebär att fången inte tillbringar hela sitt straff i fängelset, utan kan släppas fri betydligt tidigare än vad som står i den ursprungliga domen. Detta gäller även våldsbrott som dråp eller våldtäkt. Långtidsdömda är ett undantag; oavsett gott beteende är deras straff striktare och tröskeln till frihet högre.

Med begreppet *långtidsdömd* avser man en person som har fått livstidsdom eller ett straff som skall avtjänas i sin helhet i fängelse. I Finland är livstidsdom det strängaste straffet. Livstidsdom kan tillämpas vid ett särskilt allvarligt brott, i praktiken för landsförräderi eller mord. Livstidsdom i dagens Finland – trots dess vilseledande namn – betyder inte en dom för livstid. Utan domen pågår åtminstone tolv år och den slutgiltiga längden på domen varierar från fall till fall – i genomsnitt 17 år. Livstidsdömda friges av Helsingfors hovrätt eller benådas av Finlands president. Antal livstidsdömda har ökat sjufaldigt under de två senaste decennierna till drygt 200 i dag. Att avtjäna sitt straff i sin helhet betyder att man sitter hela sin strafftid i fängelse. Ett sådant straff kan tillämpas vid ett grovt brott, som misshandel eller sexuellt utnyttjande

av barn. För att bli dömd för att avtjäna sitt straff i sin helhet bör domen vara minst tre år, den dömda personen anses vara farlig för andra människor och i risk att göra nya brott. (Strafflagen 39/1889; Finlands grundlag 1999/731; Fängelselag 2005/767; Pajuojä 2006, s. 463; Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2013 s.40)

En långtidsdömd fånge kan vara i fängelse en relativt stor del av sitt liv. Dessa fångar mister bland annat flera år av sina bästa arbetsår. Hur ser Finlands straffsystem till att fången rehabiliteras och kan återvända till samhället och arbetslivet efter många års vistelse innanför murarna? Flera långtidsfångar har inte brotts historia före det brott som har lett till att de hamnat i fängelse. Även risken för att dessa fångar förnyar brottet eller begår andra brott är ofta liten. Alkohol- och drogmissbruk kännetecknar en stor majoritet av vår fångpopulation, men problemet förekommer i en mindre utsträckning hos långtidsdömda. Vissa långtidsfångar kommer möjligtvis direkt från arbetslivet till fängelset. Dessa fångar kan även ha ett traditionellt familjeliv och en yrkeskarriär bakom sig. Hur kan deras funktionsduglighet bibehållas för att de ska kunna återvända till samhället som en del av den aktiva befolkningen? Enligt Brottsförjldverkets publikation om långtidsdömdas förnyade brottslighet lider flera långtidsdömda fångar av psykiska problem. Mentalvård för dem kräver långsiktigt arbete och resurser. Bland långtidsfångar har även OMA-program blivit mer populärt. OMA är förkortning för *omaehtoisen muutoksen*, som betyder att programmet bygger på frivillig förändring. Programmet är avsett för fångar som har begått ett allvarligt våldsbrott. Under programmet koncentrerar man på att observera sina tankar, känslor och föreställningar som har lett till våld. Man strävar också efter nya tankemodeller som kan förebygga och hindra användning av våld. (Finnberg 2010, s.10,14; Kaijalainen 2014, s.46, 95-98)

4 Fängelsetiden

Vid grova brott inleder man fängelsetiden som en *rannsakningsfånge*. Denna tvångsåtgärd används under förundersökningen och rättegången för att trygga och försäkra processen och det eventuella fängslandet. I det här skedet är personen inte ännu dömd. Fången placeras i ett rannsakningsfängelse eller på en särskild avdelning vid en slutan stalt. Vid behov kan fången isoleras för att inte ha kontakt med andra –

till och med 23 timmar per dygn. Sociala kontakter med familj och anhöriga kan även begränsas. Dessa fångar har inte verksamhetsplikt men om fången vill delta i arbete skall det ordnas enligt möjlighet (Portti vapauteen, Vankilaan tulo 2011; Rikosseuraamuslaitos, Vankeus 2013)

Fängelselagen garanterar varje *fånge* en individuell straffplan vars innehåll består av tjäningen av strafftiden, frigivningen och provotiden. Centrala faktorer i denna plan är fångens placering, verksamheten under strafftiden, övervakad provotid, villkorlig frihet och beviljande av permission. Denna plan kompletteras under strafftiden, men också senare när frigivningen närmar sig med en *frigivnings-* och *övervakningsplan*, där fångens möjligheter att klara sig i det civila och hans allmänna behov av tjänster kartläggs. (Kurki, Kurki-Suutarinen & Taruvuori 2010, s. 39-40, Rikosseuraamuslaitos, Toiminnot 2013)

Med *permission* strävar man att upprätthålla fångens sociala kontakter och underlätta anpassning till samhället under fängelsetiden. Permission används även för att främja klientens välbefinnande i allmänhet. Permission kan ges för en kort tid, enligt brottspåföljdsmyndigheternas nätsida beviljas det för tre dygn per två månaders period. För att man får permission bör man ha två tredje delar av sin fängelsetid avtjänad. En livstidsdömd skall beviljas minst ett halvt dygns övervakad permission åtminstone en gång om året. Permission beviljas enligt ansökning som behandlas av fängelsedirektören. (Myhrberg 2007, s. 63-64; Rikosseuraamuslaitos, Poistumisluvat 2013)

4.1 Förvaltning inom fångvården

I Finland finns det såväl slutna som öppna fängelser. Oftast börjar man med att avtjäna sitt straff i ett slutet fängelse. De flesta fängelser i Finland är slutna och varje fängelse har sitt eget rykte och olika profileringar, till exempel Riihimäki fängelse tar för det mesta emot manliga långtidsdömda fångar. Fängelsernas infrastruktur är dels föråldrad och i behov av renovering och modernisering, medan Vanda fängelse är ett exempel på ett modernt säkerhetsfängelse. Det kommer ständigt kritik från

människorättsorganisationer om bristfälliga celler som inte är utrustade med toalett. Problemet har lösts med gammalmodigt ämbarsystem som bryter mot människorättigheterna. Lagstiftning ger utrymme och flexibilitet för varje enhet att utvecklas och utforma sin individuella verksamhet och innehållet för fångarnas soningstid. Som följd fungerar våra fängelser självständigt under brottspåföljdsverket. (Eurooppalaisen Oikeusturvan Keskusliitto 2010; Kurtén-Vartio 1999, s.34-35)

I fångens straffplan beaktas bland annat hans eller hennes möjligheter att placeras i ett öppet fängelse i något skede av straffet. Genom skriftlig ansökan kan man få en plats i ett öppet fängelse där fångarna använder sina egna kläder och deltar i arbets-, studie- och annan gruppverksamhet. Syfte med ett öppet fängelse är att en fånge stegvis kan anpassa sig till samhället. Som ordet säger är vardagslivet friare på ett öppet fängelse; fångarna har möjlighet att laga mat och de kan friare röra på sig vid området under sin fritid. Dessutom finns det bättre förutsättningar för ett socialt liv på öppet fängelse. Fången och besökaren får vidröra varandra och har möjlighet att träffas oftare. Nykterhet och drogfrihet övervakas strikt. Bryter en fånge mot regler i ett öppet fängelse så kan hon få en anmärkning och disciplinstraff, eller så kan fången till och med förflyttas tillbaka till ett slutet fängelse som en konsekvens. (Kurki m.fl. 2010, s.41; Portti vapauteen, Vankeusajan suunnittelu ja yhdyskuntaseuraamukset 2011)

4.2 Frigivningsprocessen

Fången förbereds inför frigivningen. Vid längre straff inleds denna process minst ett halvt år före frigivningen medan vid kortare straff kan förberedelserna påbörjas genast när fången intas på fängelset. En utarbetad plan skall innehålla en utvärdering om fångens möjligheter att klara sig i samhället samt hennes behov av tjänster. Till förberedelserna kan även höra samarbete med social-, missbrukarvårds-, bostads- och arbetskraftsmyndigheterna. För att kunna inleda samarbetet bör man ha fångens samtycke. En fånge kan inför frigivningen vara i kontakt med centralförbundet KRIS, som kan stöda henne med vardagliga sysslor och konkreta åtgärder som hämtning från fängelseporten vid frigivningsdagen. Även om en hel del av ärenden sköts redan före frigivningen, lämnas vissa saker på fångens eget ansvar att ta hand om i det civila. (Rikosseuraamuslaitos, Vapautumisen valmistelu 2013; KRIS, Vankilatyö u.å.)

Övervakad frihet på prov är lagstiftat år 2013 och syftet med denna lag är att individen stegvis integreras i samhället. Minst sex månader före frigivningen eller villkorlig frihet kan en fånge beviljas övervakad frihet på prov. Klienten kan ansöka om denna prøvotid även om den inte nämns i straffplanen. Övervakningen utförs tekniskt – i praktiken med hjälp av en fotboja. Det finns vissa förutsättningar för övervakad prøvotid: personen skall ha en lämplig bostad, binda sig till nykterhet och följa en strikt tidsplan. Ytterligare behövs fångens samtycke. Fängelset ansvarar för verkställighet av övervakad frihet på prov. Övervakad frihet följs av villkorlig frihet. (Lag om övervakad frihet på prov 2013/629; Rikosseuraamuslaitos, Valvottu koevapaus 2014)

En fånge kan friges villkorligt, det vill säga fången avtjänar resten av sitt straff i frihet. Villkorlig frihet är en bestämd del av fängelsestraffet och fången kan ställas under övervakning under denna tid. Det ordnas övervakning om resten av straffet är över ett och ett halvt år. Syftet med övervakningen är att såväl stöda personens sociala anpassning som att förebygga kriminella återfall. Om den frigivna begår brott under denna tid omställs den villkorliga friheten till ovillkorligt fängelse. Brottsförmyndigheterna ansvarar för den villkorliga frihetens verkställande. (Rikosseuraamuslaitos, Ehdonalainen vapaus 2014)

5 Kvinnor i fängelse

Kvinnor i fängelse är en minoritet runt om i världen. I Finland har antalet kvinnliga fångar ökat till åtta procent av hela fängelsepopulationen. Drygt hälften är dömda för våldsbrott. Kvinnor döms mildare för våldsbrott i Finland, det vill säga att de får kortare straff för samma brott som begås av män. Fängelser är i allmänhet planerade och riktade för män och fångvården kritiserar för att inte tillräckligt ta hänsyn till kvinnornas särbehov. Kvinnofångar har mer hälsoproblem än kvinnor allmänt. De flesta är i behov av hälsovård för sitt missbruk, psykiska problem eller somatiska sjukdomar som C-hepatit. Ofta förekommer det *multiproblematik*, det vill säga att en fånge lider samtidigt av dålig psykisk och fysisk hälsa samt missbruk. Kvinnliga fångar präglas även av sociala problem i en större utsträckning än manliga fångar eller kvinnor i det civila. (Lemgruber 2001, s. 61; Rikosseuraamusvirasto 2008, s.27-28; WHO 2009, s.30; Aamulehti 18.7 2012; Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2013, s.8-9)

Kvinnliga fångar har egna avdelningar på fängvårdsanstalter, vilket betyder att kvinnliga fångar är skilt från manliga fångar. Vanajas öppna fängelse är avsett endast för kvinnor. Tavastehus slutna fängelse – där de flesta kvinnofångar i Finland befinner sig – var också ursprungligen ett kvinnofängelse, var även idag befinner manliga fångavdelningar. Dessa fängelser har även en familjeavdelning där en kvinna kan ha sitt barn med sig när hon avtjänar sitt straff. Kvinnliga fångar kan också placeras på andra slutna anstalter i landet – från söderns Vanda fängelse till Uleåborg i Norra Österbotten. Öppna fängelseplatser finns även i Kjulo och Övertorneå. Fångens hemort skall beaktas vid placeringen, för att fången kan lättare träffa sin familj och sina anhöriga. (Rikosseuraamusvirasto 2008, s.51)

Fångar har verksamhetsplikt vilket innebär att hen ska delta i arbete, rehabilitering eller studier. Kvinnliga fångar arbetar inom fängelset bland annat med handarbete, rengöring eller i köket medan manliga fångar har andra arbetsuppgifter. Studiemöjligheter för kvinnor anses vara bristfälliga, till exempel yrkesstudier fattas helt, vilket anses vara ett exempel på könsdiskriminering, sådan diskriminering strider mot fängelselagen, som säger att fångar skall behandlas jämställt oavsett kön. Behovet av yrkesstudier upplevs ändå vara stort, eftersom två av tre kvinnliga fångar skulle gynnas av yrkesstudier. Det är inte bara frågan om gynandet av yrkesstudier, utan dessa kvinnor har även en positiv inställning för utbildning och arbete. Hos dessa kvinnor ser man även motivation i att bli av med sitt kriminella beteende. (Rikosseuraamusvirasto 2008; Opetushallitus 2012, s.33; Rikosseuraamuslaitos, Toiminnot 2013; Fängelselag)

6 Våld och sociala förhållanden

Förenta Nationernas deklaration definierar våld mot kvinnor som en fysisk, psykisk eller sexuell gärning som förorsakar lidande och skador för kvinnan. Våldsamma gärningar varierar till exempel från muntliga kränkningar till fysisk misshandel och från våldtäkt till dråp eller mord. Våld förorsakar förutom rent fysiska skador bland annat rädsla, ångest, depression och andra mentala problem. En våldsutsatt människa kan även uppleva ojämlikhet i samhället, bli marginaliserad eller lida av försvagad funktionsduglighet. (United Nations 1993; Lehtonen & Perttu 1999, s. 9)

Våld som både offer och förövare kännetecknar kvinnliga fångar i en betydligt större utsträckning än kvinnor allmänt i vårt samhälle. I Finland har nästan tre av fyra kvinnor i fängelse upplevt våld i närförhållandet i något skede av sitt liv. Cirka 60 procent av kvinnliga fångar befinner sig i ett parförhållande där partnern inte kan stöda ett brottfritt liv. Mer än vart tredje av dessa kvinnor har själv utövat våld. Då en kvinna dödar en människa är offret enligt Haapasalo (2008, s.55) oftast kvinnans partner eller eget barn. Gemensamt för långtidsdömda kvinnor är därmed våld i sociala förhållanden, som detta arbete behandlar. Kvinnor utsatta för våld har ofta dålig självkänsla, brist på självförtroende samt problem med att ha kontroll över sitt liv. Även 76 procent av kvinnofångar i Finland har ett behov och en vilja att förändra sitt beteende för att få en förändring till stånd. De som upplevs ha en risk att hamna i våldsamma förhållanden efter frigivningen borde få stöd under strafftiden. Dessutom kan en mor behöva stöd för sitt föräldraskap. Drygt hälften av kvinnorna i Finlands fängelser anses ha ett ohållbart förhållningssätt till sitt barn, det vill säga att det finns avvikelser i hur de uttrycker sitt intresse om barnets liv. (Rikosseuraamusvirasto 2008, s. 44-45; World Health Organization 2009, s. 32-33)

6.1 Olika former av våld

Ett våldsamt parförhållande kan betyda att en kvinna antingen blir utsatt för våld eller själv förövar våld. Kvinnan kan även samtidigt vara både offer och förövare, vilket i allvarligaste fallet kan leda till mannens död, som ett försvar. Tröskeln att anmäla våldsbrott i parförhållanden är hög på grund av dess privata natur och skam – endast en liten minoritet av offren anmäler våldsförövaren. Misshandel kan pågå en längre tid och missbruk av alkohol kan känneteckna våldet i parförhållandet. Våldet kan vara fysiskt eller sexuellt, till exempel misshandel eller våldtäkt. Misshandel kan också leda till våldtäkt. Lehtonen & Perttu (1999, s. 20) konstaterar att utsatthet för våld och rädsla kan begränsa kvinnans sociala relationer till sina vänner och släkt. När hon känner sig underordnad i förhållandet finns det också risk för att offret upplever skyldighet för våldet. Sådana här förvrängningar av makt upprätthåller kvinnans underordning. Våldets natur kan även vara psykologiskt, det vill säga förolämpningar och annan muntlig mobbning. Ekonomiskt våld kan förövas av sambo eller make då personen utövar makt och kontroll angående kvinnans användning och tillgång till

pengar. Utpressning på pengar samt hot om fysiskt våld kan förekomma vid ekonomiskt våld. (Lehtonen & Perttu 1999, s. 12, 14, 39, 42; Pajuoja 2006, s. 416, 420)

Psykiska trauman kan formas då en kvinna upplever av samma person både våld och tecken på kärlek. Ofta är offrets reaktion till våld att börja med självrannsakan och tänka på vad hon själv har gjort fel för att förorsaka våldet. Våld påverkar människans personlighet och medför alltid psykiska skador. Att lämna ett våldsamt förhållande kan försvåras av motstridiga känslor och beroendeförhållanden; det finns ofta en rädsla hos kvinnan att lämna sin make på grund av hot och osäkerhet (Lehtonen & Perttu 1999, s.53). Våldet kan dessutom ske i vågor så att det finns våldsfria tider och känslor av lättnad, som sedan följs av sämre perioder. Ytterligare kan barn och omgivningen öka offrets tröskel att lämna partnern. En blandning av sådana här faktorer förklarar varför ett uppenbart våldsamt parförhållande kan vara problematiskt att sluta. (Lehtonen & Perttu 1999, s. 20, 23, 51)

En mor som dödar sitt barn är ett gammalt fenomen. Medan antalet av sådana mord ständigt minskade mot slutet av 1900-talet, har medierna det senaste decenniet regelbundet uppmärksammat dessa fall. Sinnesundersökningar har visat att de flesta gärningsmän har varit psykotiska under händelsen men detta gäller inte alla. Motivet för en kvinna att ta livet av sitt barn kan variera från en psykotisk och impulsiv reaktion till att hon anser döden vara för barnets bästa på grund av sociala eller ekonomiska svårigheter. Förlossningsdepression kan förorsaka våld mot barn och dessutom kan en mor planera sitt eget självmord och därför dödar sitt barn i ett slags förebyggande syfte så att hennes son eller dotter inte hamnar vara ensam efteråt. Vid en psykos kan en kvinna till och med uppleva att hon genom mord räddar sitt barn från den onda världen. (Haapasalo 2008, s. 75,79; Laitinen 2006, s.224)

7 Kris

Kris uppstår när det händer något avgörande, en vändning eller plötslig förändring i livet. Det är ett psykologiskt reaktionsmönster vid en akut inre eller yttre svårighet och problem. Man kan befinna sig i en kris när man råkat in i en sådan livssituation att ens tidigare erfarenheter och inlärdade reaktionssätt inte räcker till för att man skulle kunna psykiskt bemästra den aktuella situationen. Krisen kan visa sig som emotionella och somatiska symptom. (Cullberg 2000, s.11, 15)

Man talar om olika typer av kriser, som traumatiska kriser och livskriser, kallas även utvecklingskris. Till traumatiska kriser hör plötsliga och oväntade svåra yttre påfrestningar, som kan vara en anhöriges död, uppsägning från arbetet, separation eller annan slags hot mot fysisk existens eller social identitet. Livskriser kan utlösas av att få barn, pensionering eller andra livshändelser som hör till livet, men som i vissa fall kan bli övermäktiga. Det är vanligtvis bara perioder i människans liv som kan utlösa en kris vid vilken livshändelse som helst. (Cullberg 2000, s.15; Tamm 2012, s. 231, 239)

Krisen innehåller olika faser. Krisen börjar vanligtvis med en chock, därför kallas första fasen för *chockfasen*. Den som drabbas av krisen brukar inte förstå vad som har hänt, eftersom det oftast händer oväntat. Denna fas kännetecknas också av nekande, den drabbade nekar vad som har hänt och kan inte acceptera händelserna. Efter att chockfasen är över kommer *reaktionsfasen*. Under chocken tillbakadragas känslor och vid reaktionsfasen släpps de, och då reagerar individen med hela sitt känsloregister. Vanliga känslor är ångest, ängsla, raseri och skuld. Efter denna fas börjar *bearbetningen*, när det akuta skedet är över. Individen börjar återvända till vardagen, arbetet och orientera sig på nytt. Under bearbetningen börjar man acceptera och erkänna sin situation eller sin förlust. Sista fasen kallas *orienteringsfasen*, när individen har återkommit helt tillbaka till livet och vardagen. Hon är öppen för framtiden. Smärtan har omvandlats till minnen och hen har lämnat det svåraste bakom sig. Denna process med dessa olika faser tar tid – från månader till år. (Tamm 2012, s. 243-245)

Att bli intagen på en institution, som fängelse, kan utlösa en kris. Individen hamnar i en situation som hon möjligtvis inte har tidigare erfarenhet av. Intagningen innebär

integrationskränkning och uppgivande av den egna autonomin. Denna situation förstärks av sociala skammen och upplevelsen av utstötthet. Fängelse kan betyda för henne ett socialt misslyckande som kan kännetecknas av att individen upplever att hon har socialt "förlorat ansikte". Niina Väkeväinen (2005, s. 69) presenterade i hennes studie att kvinnliga livstidsdömda fångar ansåg att den första tiden i fängelse var svårast och kännetecknas av krisens chockfas. (Cullberg 2000, s.125)

En individ vid ett kristillstånd är i behov av hjälp av andra människor och kan även ha behov av specialisthjälp. Människans hjälpbehov uttrycks ofta i form av ängslan, nedstämdhet, sömnsvårigheter, missbruk eller fysiska symtom. Sociala förutsättningar har en stor betydelse vid en kris. Om hon har en väl fungerande familjegrupp eller socialt umgänge runt sig kan hon få stöd av dessa människor. Fångar har inte valt sitt umgänge och kontakten med familjen kan vara minimal, som orsakar att stödet av människor runt henne är otillräcklig. Respondenterna i Väkeväinens (2005) studie ansåg att stödet och hjälpen de fick av deras familj och vänner var viktigaste. (Cullberg 2000, s.13, 17)

Vid en kris är det viktigt att individen som befinner sig i en kris får hjälp och stöd. Individen måste hitta en balans i sitt liv. Det finns olika samtal- och terapiformer hur man hjälper en som är i en kris. Man kan få stöd av stöd- och krissamtal och kristerapi. Under dessa samtal hanterar man de känslor och tankar kring det som har ledat till en kris. För att individen får hjälp måste hen ha ett förtroende med sin terapeut. (Heimer & Sandberg 2008, s.130-131)

8 Livshantering

Fångvårdens syfte är att öka fångarnas livshantering. I de flesta definitioner om livshantering menar man människans resurser, som betyder att individen känner att hon kan med sina beslut och handlingar påverka sitt liv och sin omgivning. Abraham Maslows psykologiska behovshierarkin är en modell hur människor prioriterar sina behov. Dessa behov är på fem nivåer. Högst upp är självförverkligande, var efter kommer självkänsla, gemenskap, trygghet och fysiologiska behov. Maslow säger att

människan har basbehov (de behov som är längst ner i hierarkin) som måste tillfredsställas först varefter man kan tillfredsställa högre behov (högst upp i hierarkin). Tillfredsställda behov omvandlas till resurser. De tillfredsställda fysiologiska behoven påverkar hur individen orkar, vilket leder till att människan satsar mer till exempel på sociala kontakter. Autonomi och livshantering har en koppling. Autonomi betyder självständighet och självstyre. I fängelse finns ingen autonomi, livet präglas av institutionens dagsrytm och fången är beroende av personalen bland annat när fången vill vara i kontakt med sin familj. Det betyder att människan inne i fängelse har svårt att påverka sin omgivning och sitt liv, vilket betyder att fången har förminskad livshantering. God självkänsla går även hand i hand med livshanteringen, som präglas av hur mycket goda egenskaper individen ser att hen har och ser hen sig själv positivt trots sina svagheter. (Cullberg 2000, s.36; Kurki, Kurki-Suutarinen & Taruvuori 2010, s. 61)

Stress handlar inte enbart om att ha mycket på gång. Omedvetenhet och olika kriser kan utlösa stress. Stress handlar egentligen inte om yttre påverkningar i sig utan hur individen själv tolkar situationen och de yttre påverkningarna. De mentala föreställningar vi har av situationen påverkar hur vi reagerar känslomässigt, fysiskt och beteendemässigt. (Angelöw 2009, s.54)

8.1 Institutionalisering

Intagning på fängelse innebär integritetskränkning och uppgivande av den egna autonomin. Vid långvariga vistelser på sådana totala institutioner som fängelse kan man tydligaste se institutionalisering. Erving Goffman kallar detta för *mortifikationsprocessen*, som betyder ”individens sociala döende”. Redan när en människa blir intagen på en institution sker en avskiljning av de saker som tidigare gav hens självklara identitet och självrespekt. Det beror på att man endast får behålla några personliga tillhörigheter och man får en opassande uniform. Det inkommer i vardagen regler, en tidtabell man måste följa strikt och umgänget man är med varje dag man inte skulle vara med om man skulle ha valmöjlighet. En sådan situation kan orsaka psykisk stress. Bakom stressen finns också bland annat sömnlöshet och otillfredsställande kost. (Goffman 1969, s. 39; Kurki m.fl. s. 143-147)

Vissa människor kan klara av denna situation utmärkt. Det kan bero på att den individen är sjuk och hen känner lättnad när hen kan överlämna sig till personalens vård och omtanke. Sådana patienter eller klienter uppfattas som "lätta". Goffman konstaterar att det finns två olika institutioner, sjukhus och fängelser. Mentalsjukhus och sjukhus innehåller en ideal av personalens gynnande beteendemönster, när fängelser inte har det och är en institution till vilket det inte förväntas att fångarna skall internalisera. (Goffman 1969, s.51)

Goffman beskriver de olika sätt människan *acklimatiserar* sig med sin situation och omgivning. Som först beskriver han "lossning från situationen", det betyder att individen inte tar hänsyn till annat än det som händer fysiskt nära henne och denna person ser detta på ett eget sätt. Det andra anpassningssättet är att individen vägrar att samarbeta med personalen. Med sådana klienter är det alltid en kamp. Tredje anpassningssätt är att klienten är relativt belåten med vad institutionen har att bjuda hen. Klienten bygger upp en stabil relation med personalen och kan anses av andra klienter och personalen att hen har "hittat ett hem" och använder tjänsterna fel. Den fjärde klienttypen har intagit rollen av en "god klient" och hen finns alltid till hjälp när personalen eller andra klienter är vid behov av hjälp eller andra tjänster. (Goffman 1969, s. 49-50)

8.2 Överlevnadssätt

Om vi blir till exempel mobbade av någon eller på en viss plats, så lämnar vi och undviker den miljön där sådant händer. Vi söker oss till en plats och till människor var och med vem vi inte blir mobbade av. Detta är ett sätt att överleva mobbningen. Även dokumentering eller rapportering om mobbningen till personal eller sin familj och anhöriga kan vara ett steg mot att överleva mobbningen, då kan man få hjälp och förhoppningsvis få slut på mobbningen. Mobbning bland kvinnliga fångar förekommer i fängelser. Mobbning kan vara antingen psykiskt eller fysiskt. Som fånge kan man inte välja sin omgivning eller människorna man har runt omkring sig, därför väljer vissa fångar att isolera sig från andra fångar för att undvika mobbningen och kontakten med andra fångar. (Sedivy-Benton, A., Strohschen, G., 2015, s. 40)

Att klara sig, överleva, är en *ändringsprocess*. Att vara bakom låsta dörrar upp till 23 timmar per dygn utan att ha något socialt umgänge eller mänsklig kontakt, måste man lära sig att klara och överleva de svåraste situationer ensam. Har man då särskilda överlevnadssätt eller strategier med vilka man håller sig i liv utan att bli deprimerad eller få andra mentala sjukdomar? Överlevnadsprocessen framskrider gradvis och under den ökar individens resurser. Under processen går man igenom sina känslor, händelser och lär sig att se till sina behov. Till processen hör också att lära sig nya vanor och olika sätt som kan stöda att hålla sitt tag i livet och känslan av att man lever. (Lehtonen och Perttu 1999, s. 69)

9 Empirisk del

Här kommer vi att skriva om vårt val av metod och respondenter och om datasekretess. Vi använder som stöd litteratur men hänvisar till vår forskning om hur vi har förverkligat dessa.

9.1 Metodval

”Vägen till målet” är en annan beteckning på ordet metod. För att veta vägen till målet, måste man veta vad målet är, och ha kunskap om sitt mål. Vårt mål var att få en subjektiv inblick på fängelselivet av en minoritet inom fängelset, alltså kvinnliga långtidsfångar, som inte har forskats tillräckligt, men vilken metod använde vi för att nå vårt mål? (Kvale 1997, s.91)

Vi valde att använda oss av den kvalitativa forskningsmetoden, för att förstå våra respondenters liv i fängelse. Viktigaste i vår forskning var att få långtidsdömda kvinnornas perspektiv om fängelsetiden, vilket vi fick endast med att intervjua dem. I kvalitativ forskningsintervju prövar forskaren förstå intervjuades perspektiv och få en uppfattning av hur respondenten ser fenomenet. En sådan intervju kan vara en så kallad halvstrukturerad intervju, det är varken ett öppet samtal eller ett strukturerat samtal. Vi

hade ett färdigt koncept för intervjuerna, men var färdiga att ställa fördjupade frågor – varför vi hade halvstrukturerade intervjuer. (Kvale 1997, s.32)

För att nå ett gott resultat av intervjuerna skall forskaren tänka på fyra element: teman, roller, aktörer och kulisser. Teman handlar om det som man forskar i, i vårt fall om kvinnliga långtidsdömdas upplevelser om fängelsestiden och dess påverkan på livet. Ett tema tar tag i olika ämnen som kan vara svåra att tala om, våra respondenter hade svårt att berätta till exempel om våld och skam. Roller talar om de förväntningar som intervjuade och forskarna har för varandras beteende. Det handlar om status men kan också handla om personliga relationer mellan respondenten och intervjuaren. Därför skall intervjusituationen påminna en vanlig diskussion att det inte uppkommer ojämsliddhet mellan aktörerna. Detta handlar också om nästa element, alltså aktör. Forskaren skall skapa rätt stämning, inte gå framåt för snabbt och tolka intervju situationen ständigt under intervjun. Sista elementet, kulisser, säger för oss om val av tid, plats, hur man sitter, förberedelserna man har gjort och bandspelarens inverkan på intervjusituationen. Intervjun är till för att forskaren får kunskap om ett fenomen hen inte tidigare har haft, vilket också gör att det inte är ett vänskapligt samtal. (Ahrne & Svensson 2011, s.37; Holme & Solvang 1991, s. 116-117)

Kvale (1997, s.20) beskriver hur viktigt det är att forskaren är insatt i sitt ämne. Forskaren skall ha kunskap för att intervjua och ha ett klart problem vilket hen söker svar på. Hen måste också ha skicklighet att frambringa kunskap av intervjuerna. Före vi började med intervjuerna läste vi oss in på vårt ämne och skrev vår teoridel nästan klart. Vi anser att vi hade nytta av att ha kunskap om ämnet när vi började med intervjuerna. Vi bör än också påpeka enligt Ahrne och Svensson (2010, s.37), att intervjuerna inte säger allt, men om man gör det rätt kan den ge viktiga insikter.

Trost (2010, s.53) förklarar att det inte är meningen att komma åt ”berättelsen” utan ”livet”. Han vill förstå samma saker som vi, alltså hur människor, i vårt fall dessa kvinnor, tänker, handlar, resonerar, känner och så vidare. Han poängterar att få en djupare förståelse i förhållandet hur hon nu ser på ett fenomen respektive när det var aktuellt i hennes liv. Vi ställde till exempel frågan om hur de upplevde första tiden i

fängelset och där fick vi se hur våra respondenter tänkte om saken när de blev intagna på fängelset respektive idag.

Ahrne och Svensson (2011, s.39) hänvisar till Roethlisberg och Dickson som har framställt fem regler som intervjuaren skall hålla sig till vid intervjutillfällen:

- ”1. Intervjuaren ska lyssna på den som talar på ett tålmodigt och vänligt men intelligent reflekterande sätt.
2. Intervjuaren ska inte framhäva någon form av auktoritet.
3. Intervjuaren ska inte ge råd eller moraliska förmaningar.
4. Intervjuaren ska inte gräla/argumentera med den som talar.
5. Intervjuaren ska bara tala eller ställa frågor under särskilda förhållanden:
 - a. För att hjälpa personen att tala.
 - b. För att ta bort eventuell rädsla eller oro hos talaren som påverkar dennes relation till intervjuaren.
 - c. För att berömma den talande för att vederbörande berättar om sina tankar och känslor på ett precist sätt.
 - d. För att vända diskussionen mot något ämne som glömts bort eller undvikts.
 - e. För att diskutera implicita antagande, om detta är tillrådligt. ”

Vi anser att vi höll oss till dessa punkter under intervjuerna.

9.2 Val av respondenter

En avgörande del i undersökningen är val av undersökningspersonerna. Fel val av respondenter kan leda till att forskningen misslyckas och blir värdelös i relationen till syftet man hade. Det finns så kallade informant- och respondentintervjuer. Informant betyder att man intervjuar en annan än den som man skulle, för att personen man skulle intervjuas är död eller oförmögen att tala själv. Vi använde oss av respondentintervju, eftersom vi fick tag på kvinnliga långtidsfångar och inte hade behov av att intervjuas personalen, vilket skulle ha varit informantintervju. (Holme och Solvang 1991, s.114)

Vi hade inte frihet att välja våra respondenter utan vi intervjuade de respondenter som ville delta i vår forskning. Dock hade vi som kriteriet att respondenterna skall vara långtidsdömda kvinnor. För stränga kriterier skulle ha gränsat våra möjligheter att få så många respondenter som vi fick.

Vid all forskning uppkommer det större eller mindre bortfall. I forskning är det viktigt att göra bortfall så litet som möjligt. Bortfall betyder att man inte har fått tag på någon eller att respondenter inte har svarat på frågan eller forskningens syfte. Vi hamnade inför ett bortfall. Orsaken för bortfallet var att respondenten hade för kort dom och svarade inte på vårt forskningsproblem. Vi bestämde oss att vi inte använder hennes intervju i vår forskning. (Holme & Solvang 1991, s.202)

9.3 Datasekretess

Det är inte lätt att uppfylla sekretess. I sådan forskning som vi utförde måste man garantera integritet, konfidentialitet och frivillighet för respondenterna. För det första skyddar vi våra respondents identitet med att inte skriva deras namn i detta arbete eller berätta i vilka fängelser de avtjänar sina straff. Varje respondents identitet skall också skyddas på så sätt att man inte kan känna igen henne i det färdiga arbetet. Intervjuades identitet skall också säkras med att all material av henne förstörs efter att forskningen är klar. (Bell 1999, s.44)

Forskaren skall se till att intervjuade är medvetna om forskningens syfte och om sina rättigheter. Intervjuade skall ge sitt samtycke före man börjar med intervjun. Det är även viktigt att ge tid före respondenten ger sitt samtycke. Bell (1999, s.39) anser att ingen respondent skall delta på en intervju hen inte har haft tid att tänka igenom. Före vi började med intervjuerna frågade vi för samtycke skriftligt (se bilaga 3). Till alla respondenter hade vi skickat i förväg ett brev om vår forskning och våra intervjufrågor.

Det var även viktigt att forskarna får av en officiell instans godkännande för sin forskning. Vi fick vårt godkännande av Brottsförhållningsverkets forskare Peter Blomster.

De som har deltagit i forskningen skall få ett exemplar av det slutliga arbetet som en sammanfattning på finska. (Bell 1999, s.39)

10 Analys

Här kommer vi att analysera intervjuerna. Hela analysdelen är i en kronologisk ordning. Vi börjar med att berätta om respondenternas bakgrund, varefter vi koncentrerar på dagens läge och slutligen tankar om öppet fängelse och frigivningen. Analysdelen baserar sig på våra respondenters svar.

10.1 Inledning

Vi intervjuade fem långtidsdömda kvinnor. Vi besökte fängelser där vi intervjuade våra respondenter. Intervjutillfällen var olika långa, vissa hade mera att säga, med vilka vi fick mera diskussion. Våra respondenter var intresserade av vårt ämne och vissa hade redan i förväg insatt sig på våra frågor som vi skickade före intervjutillfällen. De ansåg att ämnet är viktigt och nödvändigt, med att det finns fördomar och myter om fängelselivet. Vi följde inte vårt koncept eftersom vi ansåg att med vissa respondenter behövde vi en mjukare start med allmän diskussion och småprat, för att vi ville uppnå ett förtroende med dem.

Vi är inte intresserade av vilka brott dessa kvinnor har begått utan av deras liv i fängelse. Redan i början av intervjun betonade vi vårt syfte och gav respondenterna möjlighet att fråga om vår forskning och vårt syfte. Vi skickade före intervjuerna information om oss och vår forskning, men tyvärr hade inte alla fått brevet. En del av våra respondenter hade deltagit i liknande forskning förut, och var medvetna vad intervjuerna går ut på. I samtycket respondenterna skrev under före vi började intervjua, godkände respondenterna att vi fick banda in intervjuerna. Efter att vi hade gjort analysen förstördes all material, som bandningarna och anteckningarna, för att skydda respondenternas identitet.

Vi fick ett privat rum i fängelserna när vi besökte respondenterna. Intervjutillfällen var inte bevakade, och vi anser att det inte var nödvändigt. Vi såg till för vår säkerhet att vi satt närmare dörren, som var olåst. Vakterna gav ett telefonnummer, som vi kunde ringa om vi behövde deras hjälp. Alla våra respondenter var lugna och vi kände inte rädsla eller osäkerhet vid intervjutillfällen med dem. Vid fängelsebesöken fick vi se lite av fängelset också, som isoleringscellen och andra typer av celler. Vi gick även igenom avdelningen var en fånge kunde avtjäna sitt straff med sitt barn.

Respondenterna svarade lika på många frågor men på vissa frågor väldigt olika. Med dessa svar fick vi bekräftelse på att flera respondenter känner och tänker lika eller motsatsen, väldigt olika. Respondenter svarade enligt oss ärligt men vi är medvetna om att vissa svar kunde vara oärliga. Vi såg oärligheten i svaren med att en del respondenter talade om andra och inte om dem själv i sina svar. Detta kunde vara en typ av skyddsmekanism, med vilken de skyddade sin egen identitet eller dölde något de inte ville tala om.

I intervjuerna visade flera av våra respondenter missnöje över begränsade studiemöjligheter och få arbetsplatser inom fängelset. Flera arbetsplatser var för män och de som var för kvinnor räckte inte till för alla kvinnliga fångar. På en arbetsplats fick man arbeta endast en tid var efter man byter arbetsplats eller arbetar inte alls, om det inte finns lediga platser. En av våra respondenter poängterade, att om en fånge kan sitt jobb borde fängelset ta nytta av det. Arbetet är viktigt för fångarna med tanke på ekonomin men även deras välbefinnande.

Vi utgår från vad respondenterna berättade för oss. En del vad de svarade vid intervjutillfällen, berättade de av sitt eget initiativ. Detta betyder att, fastän vi konstaterar att två av våra respondenter har berättat om att de har barn kan vi inte anta att de andra inte skulle ha barn.

10.2 Respondenternas bakgrunder

Dessa långtidsdömda kvinnor hade väldigt olika bakgrunder, men de hade också likheter. Varje respondent var i olika skeden av sitt straff, men alla av dem hade redan suttit några år i fängelse. Tre kvinnor sade att de var i fängelset för första gången och att de inte hade någon brottslig historia före denna dom.

Endast en respondent berättade om missbruk medan två uttryckte sig av eget initiativ att de inte alls hade missbruksproblem och båda kände sig som ”avvikare” från fängelsepopulationen allmänt på grund av att de inte behövde rehabilitering. Missbruk var alltså sällsynt bland våra respondenter och vi anar att det även gäller långtidsdömda kvinnor allmänt.

Flera av våra respondenter hade hälsoproblem fysiskt men också psykiskt. Två av dem var på fängelsesjukhus på grund av sina hälsotillstånd. En av respondenterna hade varit på psykiatriskvård under sin fängelsevistelse.

Under hälften av våra respondenter var över 40 år medan de övriga var yngre. Största delen av respondenterna hade deltagit på arbetsmarknaden eller studerat före dem blev intagna på fängelset. En kvinna betonade att hon hamnade i fängelset direkt från arbetslivet. Dessa respondenter har alltså haft ett stabilt liv före dem har hamnat i fängelset.

Vi ställde inte frågan om respondenter hade upplevt våld före fängelset, men två av kvinnorna berättade på eget initiativ att de hade blivit offer för våld före domen. En av dem konstaterade att hon hade varit i ett våldsamt parförhållande sedan tonåren. Den andra upplevde att hon även hade misshandlats psykiskt, som innehöll mobbning och nedkränkning. En respondent berättade om våld som hon själv hade förövat, av vilket hon hade fått sin dom. En del av respondenterna ansåg att fängelset kändes som en trygg plats jämfört med livet de hade haft före fängelset eller tidigare i livet.

”Huonompaaki ollu elämässä että eihän tää oo mikään niin huono. Mulla oli hirveen paljon vastoinkäymisiä elämän aikana... mua on niin paljon hakattu elämän aikana niin minä ajattelen et täällähän mä olen turvassa ainaki, kukaan ei lyö.”

De flesta av våra respondenter berättade att de har barn. Två sade att de hade levt före sin dom ett traditionellt familjeliv, vilka bröts vid intagning till fängelse. Två av fem nämnde att de hade upplevt en kris före de hamnade i fängelset, på grund av parförhållanden, sociala livet och brottet de begått.

10.3 Första tiden i fängelse

Flera av våra respondenter sade att början av fängelsetiden var allra svåraste, eftersom man funderade på vad som har hänt och försökte förstå och acceptera sin situation. En respondent kommer ihåg att hon hade sagt i början att hon inte har en framtid. En annan kommenterade att i början går man efter andra och tittar på hur allt fungerar och anpassar sig till fängelsets egna rutiner. En del av våra respondenter sade att de var i ett slags ”*sumu*” i början av fängelsetiden som även kännetecknades som kaotisk. De som hade haft en kris före fängelset upplevde nu en ny kris; för en handlade krisen om att hon kände så pass mycket skam om att vara i fängelset och en annan saknade sina barn och anhöriga. Vissa hade fått stark medicinerings när en del konstaterade att de har varit i ett chocktillstånd när de blev intagna på fängelset, vilket har varit orsaken varför de inte minns mycket av första tiden i fängelset och av rättegångarna. En kvinna som hade mycket erfarenhet av ett självständigt liv upplevde det som svårt att befinna sig i ett slutet fängelse där hennes livsstil tvingades förändras.

Alla respondenter konstaterade att de måste acceptera sin situation och omständigheterna. Två kvinnor accepterade dock inte sin dom och ansåg inte sig själv som skyldig, de påpekade att de ändå nu har accepterat sin livssituation. Var och en uppgav att livet i fängelse hade blivit lättare och att de anpassade sig så småningom.

”Kyllähän tää oli hirvee järkytys ja ennen kuin sopeutu tähän kaikkeen. Niin mut sitten kun on puolet menny, niin sit se menee omalla painollaan koska on pakko sopeutua, mutta ei sille voi mitään.”

Var och en hade anpassat sig till fängelserutinerna så småningom, men detta upplevdes inte som något önskvärt utan snarare som ett fenomen som varje långtidsdömd möter. Men alla dessa kvinnor hade ändå egna konkreta överlevnadssätt, en stickade, flera tittade på television, de läste, löste korsord, motionera, skrev brev och för en var tidningar och nyheter ett sätt att vara medveten om vad det händer i världen och att vara fast i livet. Vi fick beskrivande svar av en respondent som sa att med läsning kommer hon ut till en annan värld, bort från sin nuvarande livssituation. Arbetets innehåll upplevdes meningsfullt och utmanande på ett positivt sätt. En av våra respondenter ansåg att det krävs ett eget initiativ för att få ett annat innehåll i vardagen än bara fängelsens rutiner och erbjudna verksamhet.

En person hade tagit studenten i fängelset. Det fanns vilja hos tre respondenter att skaffa yrkesutbildning, men särskilt i början och på en slutan ställt var det inte möjligt. Telefonsamtal och korrespondens med anhöriga har också varit viktigt från början. En respondent berättar hur känslomässigt fångar kan reagera om de väntar på post och inte får något brev eller kort. En nämnde tro och Gud som kraftgivande resurs.

10.4 Livet i fängelse

”Pitkäaikaisvangin pahin juttu että on epävarma koko ajan”.

För alla respondenter blev livet i fängelset lättare med tiden. De förklarade ändå att efter anpassningen fanns det kvar en känsla av osäkerhet och längtan ut i samhället.

Våra respondenter betonade hur stora skillnader det finns mellan olika avdelningar i ett slutet fängelse. Alla trivdes bättre på en öppen avdelning där det var möjligt att lämna cellen, umgås med andra fångar och använda telefon i en mycket större utsträckning och större frihet. En respondent berättade att hon hade som konsekvens flyttats tillbaka

till en sluten avdelning. Hon hade missbruksproblem och ansåg att det kan vara lättare att hålla sig nykter på en sluten avdelning – men detta påverkade inte hennes vilja att återvända till en öppen avdelning.

10.4.1 Finns det liv innanför murarna?

Alla fem respondenter var ense om att livet i fängelse inte är en del av deras liv, men en del ansåg att det finns ett liv i fängelse av olika orsaker. En av dem berättade att hon inte firar högtider eller sin födelsedag, men sade att hon ändå under sin fritid umgås med andra fångar, skrattar och har det roligt, varför hon ansåg att fängelsetiden är ett annat liv. Endast en kvinna ansåg fängelsetiden som en resurs i sig, det vill säga att strafftiden på sätt och vis kan vara en god och nyttig sak för henne. Denna respondent säger att hon känner att hon får vila och återhämta sig. Gemensamt för alla var att de inte upplevde strafftiden som en del av livet – utan som ett slags undantagstillstånd. Särskilt för dem som inte alls hade kriminell bakgrund eller tidigare fängelsevistelser var fängelsemiljön och de andra fångarna främmande. Endast en respondent sa att hon ändå känner att fängelset är en del av livet eftersom hon har ”liv” utanför fängelset – de anhöriga i det civila. En kvinna konstaterade att hon ville medvetet bekämpa denna ”*rikollisuuden korkeakoulu*” och dess intryck på henne. Även de som inte accepterade sin dom och straff uttryckte någon slags tacksamhet och lättnad för dagens situation, som i regel för dessa kvinnor hade blivit mer balanserad med tid.

”Ei missään nimessä oo normaalia elämää, tulee mulle välillä paniikki, välillä iskee se että pitäis päästä johonki ulos... Sellanen kauhea tunne että miten mä saan nuo ovet auki”.

Tiden var en utmaning för våra respondenter. Viktigaste för en av våra respondenter var att tiden går. *”Ne pienet haaveet vie seuraavaan päivään”*, sade en annan av våra respondenter.

10.4.2 Sociala kontakter under straffet

Svaren gällande sociala kontakter under fängelsetiden och deras betydelse var varierande. Vissa långtidsdömda kvinnofångar vill ha begränsad kontakt och vägra till och med ta emot besök och andra får inte besök även om de skulle vilja ta emot någon. En kvinna berättade att det beror på hennes familj och hur ofta de har möjlighet att komma på besök – då det är tillåtet.

De flesta av våra respondenter hade familj eller hade haft familj före fängelset. I familjerna ingick make och möjligtvis även ett eller flera barn. Anhöriga, som våra respondenter hade kontakt med, var släktingar, föräldrar eller syskon. En del av dessa respondenter hade inte haft någon kontakt med sina familjer eller anhöriga under sin fängelsetid. En av dem var övertygad om att hon är i kontakt med sin familj sen när hon frigges medan en annan inte alls skulle ta kontakt med familjen eller anhöriga. Under hälften hade ingen eller endast en kontakt utanför fängelset.

”En minä halua että vankilassa käy kukaan kattoo mua... Kato kun mä häpeän olla vankilassa niin en minä oo missään tekemisissä heidän kanssa.”

En av våra respondenter ansåg att det var tungt att vara i kontakt med familjen och att se familjen. Svåraste med att träffa anhöriga, enligt henne, är att det tar länge före man återhämtar sig från träffen. Hon säger att hon är ”paskana” flera dagar efter att anhöriga har besökt henne. Under dessa dagar kan hon inte äta eller sova. Enligt henne kan det ta flera veckor för henne att återhämta sig helt från familjeträffarna.

Vi ställde en fråga om fängelsens personal ansågs vara sociala kontakter och därmed en resurs, detta väckte blandade känslor och svar. En påpekade att en fånge inte borde ha för mycket kontakt med vakter, som en slags oskriven regel. Enligt respondenterna är vissa vakter trevliga och artiga medan kontakt med andra vakter kan kännas obehaglig. Fångarna var medvetna om möjligheter att få stöd från personalen, till exempel socialarbetare, psykolog eller fängelsemissionär. Mentalvårdare nämndes som en resurs i att bearbeta ens våldsutsatta historia. En annan berättade att hon har fått hjälp från socialarbetare eftersom endast den personen inom fängelset känner till hennes

situation. I allmänhet tog kvinnorna inte upp personalens betydelse för dem desto mera.

En stor del av våra respondenter var gifta. En del av dem hade så kallade ”*linnaliittoja*”(gift sig i fängelset). Sådana förhållanden var inte omtyckta i fängelset och våra respondenter påpekade att de inte själv hade tänkt gifta sig i fängelset. En av våra respondenter ansåg att det var bra att hennes make även har suttit/sitter i fängelset, för att han är medveten hur livet är i fängelset och han kan av sina egna erfarenheter stöda sin fästmö.

En av våra respondenter som hade gift sig i fängelset ansåg att det var hennes första normala förhållande. Hon hade blivit utsatt för våld i hennes tidigare relationer och drömde om att få somna utan att man lider av slag eller är i ett omedvetet tillstånd.

”Tää on mun ensimmäinen normaali parisuhde... mä haluaisin kokeilla miltä tuntuu nukahtaa turvalliseen oloon ilman pelkoa, tai että joku mätkee sut siniseks ja sitten käyt siihen nukkumaan tajuttomana, tai näin. Mä en oo koskaan kokenu semmosta.”

Flera respondenter pratade om det faktum att kvinnorna är separat av manliga fångar. Något raljant uttryckte de sig om att hur saker och ting sker när så många kvinnor umgås med varandra, att det är garanterat att det blir drama ibland. En respondent sade att hon upplever en miljö utan män onaturligt för en människa och samhället. Gemensamt för alla var att de hade lärt sig om hurdana förhållanden de själva ville ha i fängelset, det vill säga att man får vara selektiv och behöver inte bli vänner med alla. En sade att det räcker för henne med att komma överens med alla, men att hon inte vill ha vänner eller närmare relationer. En annan betonade att hon behöver åtminstone en vän, vem hon kan prata med, medan en respondent inte ville dela sitt personliga liv med andra fångar – även om de umgicks dagligen. Två av dessa långtidsdömda berättade om hur tungt de upplevde fängelsetiden, särskilt i början, då en vän släpptes fri och man själv hade mycket av straffet kvar.

På vissa avdelningar är det tillåtet att ta emot e-post och läsa dem då och då, och använda telefon obegränsat. Sådan kommunikation ansågs vara viktigt, särskilt när en mor berättade att hennes barn endast får komma till fängelset en gång i månaden, två timmar i taget. När det gäller barnfamilj kan fängelset erbjuda läger och träffar som fången får ansöka om.

10.4.3 ”En dag i taget”

Alla av respondenterna sade att det är ett måste att leva i nuet, detta ansågs av en del som svårt när andra ansåg att det var lätt. En uttryckte att man blir van med att leva en dag i taget. Frigivningen och väntan på något existerade ändå hela tiden, konstaterade en stor del av våra respondenter. *”Semmosta hetkeä ei oo päivässä kun ei odota”*. Fängelsetiden är en lång väntan. Det var många saker de väntade på – väntan på brev, dagen de får ta emot besök, att få ringa, permission, att komma in på ett öppet fängelse och väntan på frigivningen. Väntan tar väldigt mycket krafter, svarade en av våra respondenter. En annan respondent tyckte att fängelsets egna rutiner hjälper att leva en dag i gången. Men hur levde de i nuet, om väntan är i en så stor roll i vardagen:

”Se on kyllä aika helppoa, koska sä vaan teet niitä juttuja mitä sä teet. ...jos sä oot semmoisella osastolla jossa on ovet auki, nii sä vaan hengaillet niitten ihmisten kanssa ja käytte yhdessä tekemässä jotain. Et sä sillon ajattele sitä niin kuin mitä on ollu ja mitä tulee olemaan, sä elät vaan siinä.”

En respondent sade att hon inte vågar drömma många dagar framåt eftersom det känns att då faller hennes planer och hon bara blir besviken, vilket var värsta motgången.

”Hyvä jos uskallan kaks-kolme päivää mennä eteenpäin. Että ei uskalla tehdä tavallaan niitä juttuja, mutta täällä on yleensä suurin vastoinkäyminen mikä on niin on se pettymys. Ja täällä tunteet satakertaistuu, se mitä sä tunnet nyt iloks ja ku sä oot täällä ja sä saat yhen suklaapatukan, mä sanon että sä oot miljoona kertaa ilosempi ku ikinä siviilipuolella jostain autosta, niin paljon täällä muuttuu nää suhteet onnellisuuteen ja sitten siinä on se negatiivinen puoli, että sit ku oot surullinen tai vihanen tai pettyny

niin tuota moni ihminen on ihan shokissa niistä omista tunteista mitä tähän tulee. Ja sen takia mä en uskalla suunnitella hirveen pitkälle. Mulla on toiveita ja unelmia ja kaikkee näitä ja mä en uskalla aina sanoa niitä ääneen. Sen takia että kun mä pelkään että ne viedään pois.”

10.4.4 Institutionalisering

Tecken på institutionalisering hade märkts redan i ett tidigt skede för vissa respondenter. En hade märkt det själv, efter att vakterna också hade kommenterat hennes beteende. Vi frågade av en respondent hur hon bekämpar institutionalisering, till vilket vi fick svar på med att vara aktiv och arbeta. Alltså med att delta i fängelsets verksamhet kan man bekämpa institutionaliseringen. Två av våra respondenter sade att de strävar till att skapa ett eget personligt liv i fängelset för att inte bli institutionaliserad. En stor del ansåg att de inte är institutionaliserade.

Respondenterna ansåg att om man har benägenhet att bli institutionaliserad finns det en risk att man blir det under sin fängelsevistelse. Enligt henne kan en långtidsdömd redan vara institutionaliserad om hon har suttit många år i ett slutet fängelse utan kontakt med världen utanför. Vi får konkreta exempel från en kvinna hur svårt det har känts när hon har utsatts för vardagen i samhället vid övervakad permission; hon kände sig ångestfylld ibland en massa folk. Hon berättar också om en situation där hon hade frihet att röra sig på ett område utomhus men tvekade om hon får eftersom hon var så van med att allt var så begränsat. Hon konstaterade även att hon knappast skulle våga krama en manlig person som besöker henne i fängelset.

10.5 Öppet fängelse och frigivning

De som hade avtjänat redan över hälften av sitt straff konstaterade att nu börjar man tänka på frigivningen och planera framtiden. Då frigivningen närmar sig och förberedelserna för frigivningen har börjat och särskilt då man redan befinner sig på en öppen anstalt är det naturligt att börja fokusera på livet i samhället och inte tänka mera

på vad som har hänt. En respondent anser att långtidsdömda borde ha tillgång till en öppen anstalt tidigare för att underlätta anpassning till samhället.

Flera av våra respondenter drömmer eller har drömt om att komma in på en öppen anstalt. Vi förstod att det är en svår process att få bekräftelse om att man kommer in på ett öppet fängelse, eftersom flera hade ansökt flera gånger utan att få eller före dem hade fått bekräftelse. En del av respondenterna ansåg att öppet fängelse är ett steg mot frigivningen.

Vad ansåg de om öppet fängelse? Flera av de intervjuade kommenterade att de vill in på en öppen anstalt för det är hemlikare, friare och där får de studera eller arbeta utanför fängelset. Självtändigheten var också en sak flera väntade på. En respondent visste inte hur det ser ut på en öppen anstalt eller var sådana finns, men hade blivit rekommenderad att söka dit. En annan hade varit en dag på en öppen anstalt och på grund av detta visste hon hur det är där och därför kunde drömma om att komma dit. För en var det viktigt att komma in till ett öppet fängelse för att familjebesöken är oftare. En intervjuad som redan var på en öppen anstalt ansåg att det är även behagligare för besökarna att komma dit än till *"kivitaloon"*.

Vi ställde frågan om det känns att ett öppet fängelse är ett måste före frigivningen. En av dem som hade haft "ett normalt liv" före fängelset ansåg att hon kunde gå direkt från ett slutet fängelse ut i samhället. De andra ansåg att stegvis anpassning till samhället är den bästa vägen.

Vissa livstidsdömda vet inte datumet när de friges. De som hade ett datum sade att de känner lättnad om att de vet när de friges. En av våra respondenter som inte visste sitt frigivningsdatum sade att det är tungt, och att hon skulle vilja berätta för sina anhöriga vilket år hon kommer på besök. De som inte visste sitt frigivningsdatum sade att de planerar inte före det hur livet ute i samhället kommer vara, men känner att de ändå måste göra det.

En av våra intervjuade som redan var på en öppen anstalt ansåg att hennes liv är idag i balans. Enligt henne var hon redo för det civila. Respondenten trivdes på en öppnare anstalt och sade att miljön är väldigt hemtrevlig och att hon trivs i *”vanligt arbete med vanliga människor”*.

Ingen av våra respondenter var rädd för frigivningen och det civila, utan de drömde om att komma ut ur fängelset och tillbaka till samhället. Alla hade små planer om var de kommer bo och vad de kommer göra efter frigivningen. Två av våra respondenter var utan bostad. Ena damen hade mista sitt hem i skiljs massa medan den andra hade sagt upp sitt hyreskontrakt. Båda av dem visste nog vad de kommer göra och vart de kommer gå när de frigges.

11 Slutdiskussion

Syftet med detta lärdomsprov var att granska kvinnliga långtidsfångarnas upplevelser om deras fängelsetid. Vi ville få svar på vad de tänker om livet i fängelset, om de accepterar sin nuvarande livssituation och få reda på deras åsikter om frigivningen, öppet fängelse och om livet i det civila efter en lång fängelsevistelse.

Teoridelens innehåll i detta arbete bygger på de ämnen som vi förväntade oss känneteckna de långtidsdömda kvinnor som vi intervjuade. Efter vår analys kan vi konstatera att det finns samband mellan tidigare forskning och vårt resultat, särskilt när det gäller det faktum att långtidsdömda kvinnor ofta har olika bakgrunder och livssituationer än kvinnliga fångar i allmänhet. Ofta hamnar de i fängelse för första gången. Vissa av dem har inte ens haft någon brottshistoria. Många har levt ett traditionellt familjeliv, haft en yrkeskarriär och inte upplevt missbruksproblem. Fängelse innebär en dramatisk förändring på en människans omständigheter, sociala förhållanden och även livsstil.

Respondenternas svar bekräftade vårt antagande om att kris och chock – som diskuterades i teoridelen – är ett fenomen som hade präglat deras tidiga faser i

fängelse. Vissa upplevde sig som avvikare i fängelset på grund av sina icke-kriminella bakgrunder och sina behov, när de till exempel inte behövde missbrukarvård eller rehabilitering. Kvinnorna var ense om att en lång dom, särskilt livstidsdom är annorlunda till sin natur jämfört med relativt korta fängelsevistelser. Som förväntat, hade våld ofta påverkat dessa kvinnors liv före fängelset – antingen som offer eller förövare. En del respondenter hade lidit av dålig hälsa både fysiskt och psykiskt. Bakomliggande faktorer som diskuterats här bör tas i hänsyn för att kunna reflektera kring vårt syfte.

Då en människa är utsatt för våld, dålig hälsa, en kris eller en chock kan vi ifrågasätta om hon har tillräckliga resurser att självständigt skapa ett meningsfullt liv i fängelse och därmed uppleva fängelsetiden som en del av livet. Den dels existentiella frågan som återstår är om vissa människor har bättre förutsättningar och utgångsläge att finna ett liv i fängelse. Har var och en i grunden en möjlighet att göra det bästa av situationen under det långa straffet eller finns det avgörande orsaker som kan hindra det?

Samtliga respondenter upplever att de fokuserar på nuet i fängelset, alltså lever ”en dag i taget”. De konstaterar att de måste ha ett sådant förhållningssätt på grund av fängelserutiner och den begränsade livssituationen de inte själv kan styra. Ur en existentiell synpunkt kan en människa endast leva i nuet. Därför är det nästan paradoxalt att ingen upplevde fängelsetiden som ett riktigt liv. Detta är både en filosofisk och psykologisk fråga. Respondenternas upplevelser om fängelsetiden kännetecknades även av andra naturliga och förståeliga motstridigheter. Ena sidan berättade de om varför det inte lönar sig att planera för långt och fundera på framtiden i friheten, när däremot ansågs väntan vara ett grundläggande fenomen för långtidsdömda.

Gemensamt för alla var att avtjänande av straffet hade blivit lättare med tiden. De hade vant sig så småningom men ville samtidigt avvänja sig från anstaltens rutiner för att motverka institutionalisering. Särskilt mycket försvar hade de som inte hade haft brottshistoria och de som inte heller ville bekanta sig med människor med kriminell

bakgrund. Den här balansgången mellan att anpassa sig och skydda sitt personliga liv förefaller dessa skribenter som en belastande och kraftkrävande teknikgren.

Först hade vi som respondentgrupp livstidsdömda kvinnor, vilket ansågs vara för liten grupp och av vilken man skulle lätt känna igen respondenterna. Vi ändrade vårt ämne till långtidsdömda kvinnor, vilket gjorde att respondent gruppen blev bredare och sekretessen försäkrades.

Det var svårt att hitta litteratur om livstids- och långtidsdömda kvinnornas välbefinnande i fängelset. Av brottspåföljdsverkets nätsida och lagar tog vi innehåll till de första kapitlen i vår teoridel, som behandlade kvinnor i fängelset, fängelset och statistik. Kvinnor som hade utsatt för våld eller som förövare var ämnen man hittade lätt litteratur om. Innehåll till institutionaliseringsdel tog vi hjälp av berömda Goffman, även om hans bok börjar bli föråldrad. Även Maslows teorier var till hjälp när vi satte oss in på överlevnadssätt.

Vi tog kontakt med ett par fängelser i Finland och frågade om tillåtelse om vi får komma och utföra våra intervjuer på deras anstalter. Samtidigt skickade vi ett brev åt våra respondenter, av vilket de skulle få information om forskningen och om frågorna. Vi fick inom två veckor ihop vår respondentgrupp. Kontakten med fängelserna och överenskommelse om datum när vi skulle utföra intervjuerna gick lätt. En del av respondenterna hade inte fått brevet vi skickade i förväg men detta påverkade inte intervjuerna, enligt oss.

Det uppkom ett missförstånd om längden på straff vi förväntade att våra respondenter skulle ha, på grund av oklara förklaringar om vår respondentgrupp i vår forskningsplan och om vår omedvetenhet vem som vi anser är långtidsdömd. Vi önskade att våra respondenter skulle ha åtminstone flera års straff, eftersom till exempel under en kort dom känner en fånge möjligtvis inte liknande frustration om separationen från sina anhöriga som en långtidsdömd gör. Detta orsakade att vi inte använde en intervju i vår forskning, på grund av att hon hade för kort dom för vår forskning och hennes intervjusvar svarade inte vår forskning.

Våra respondenter hade olika långa dom – livstid men också årsbundna domar. Alla var i olika skeden av sin fängelsestid, en del hade suttit längre när en del var halvvägs eller i början. Vi frågade inte hur lång dom de har eller hur många år de har suttit i fängelsestid eller hur mycket de har kvar av sin fängelsestid. Vi ställde däremot frågan om de är i början, mitten eller i slutet av sin dom. Vi ser inte att deras olika längder på dom eller i vilket skede de var i sin dom påverkade deras svar, utan var mer eller mindre en nytta för vår forskning att få olika synvinklar. Alla våra respondenter var i olika åldrar, hälften av intervjuade var över 40 år och de andra under 40 år. Åldern påverkade inte respondenternas svar utan vi anser att livet före fängelsestid påverkade i en större utsträckning.

Vi provade ställa öppna frågorna utan att vi skulle styra våra respondents svar. Efter att vi hade utfört våra intervjuer och gjort en sammanfattning av dem, förstod vi att vi skulle ha kunna fråga mera direkta frågor. Våld och skam, är saker vi borde ha frågat med raka frågor, eftersom det var få som talade om dessa av sitt eget initiativ och dessa behandlade i stor grad vårt syfte och ämne.

Efter intervjuerna gav vi de respondenter som ville ett brev med Novias adress och ett frimärke om de ville fylla på deras svar efteråt. Vi fick inga påfyllda svar, fast än tre av respondenterna ville ha brevet. Vi ville ge möjligheten att fylla på deras svar, om de kände att de inte ville tala om något framför oss eller kom på något efteråt vad de skulle ha vilja berätta för oss. Tanken av att ge möjligheten av att fylla på svar, fick vi av Väkeväinens forskning.

Vårt ämne var väldigt brett och det var svårt att avgränsa. Före intervjuerna var vi intresserade av att kan man leva en dag i taget i fängelsestid, fast än väntan på frigivningen och längtan till sina anhöriga existerar hela tiden. Vi fick bekräftelse att det är ett måste att leva en dag i taget, med att alla våra respondenter var ense om det. Därför ändrade vi på vårt syfte en aning efter intervjuerna. Under intervjuerna blev vi intresserade av om det finns ett liv i fängelse, och därför ändrade vi på vår frågeställning till det. Vi anser att ändringen inte påverkade vår forskning, utan gav oss möjlighet att titta på vår forskning ur flera olika synvinklar.

Vi anser att man borde forska mera inom denna respondentgrupp eftersom det inte har forskats tillräckligt och det finns inte tillräckligt med kännedom om denna grupp. Långtidsdömda kvinnor är i en utsatt livssituation och de är i stort behov av hjälp. Man borde få en djupare förståelse om vad denna minoritet inom fängelset är i behov av för sorts hjälp, om de inte är i behov av rehabilitering eller annan typ av hjälp eller stöd, som vissa av våra respondenter inte var i behov av.

Vårt syfte och respondentgrupp var intresseranta och väckte tankar både hos handledarna men också medstuderanden. Vi lärde oss mycket om denna klientgrupp och kom i kontakt med sådant vi kunde inte ens föreställa oss om före forskningen, som våld, skam, kris, missbruk, institutionalisering och träffarna med dessa kvinnor. Vi lärde oss även mycket om oss själva som socionomer och hurdana socionomer vi är och vill vara. Yrkeshögskolan Novia och lektor Sonja Kurtén-Vartio gav oss en unik möjlighet när vi fick fördjupa oss i och forska inom kriminologin. Det var en möjlighet som inte har erbjudits tidigare inom socionomlinjen i yrkeshögskolan Novia i Vasa. Våra respondenter konstaterade också att fängelset är i behov av sådana som vi, eftersom vi har blivit lärda som blivande socionomer att tänka på klientens delaktighet, empowerment och humanitet.

Källförteckning

- Aamulehti, *Naisten väkivaltatuomiot ovat kuukausia lyhyempiä kuin miesten.* 18.7.2012.
<http://m.aamulehti.fi/kotimaa/naisten-vakivaltatuomiot-ovat-kuukausia-lyhyempia-kuin-miesten?v=1> (hämtat: 15.2.2015).
- Ahrne, G. & Svensson, P., 2011. *Handbok i kvalitativa metoder.* Sahara Printing: Egypten.
- Angelöw, R., 2009. *Konsten att hantera stress och möta förändringar.* Norhaven: Danmark.
- Bell, J., 1999. *Introduktion till forskningsmetodik.* Studentlitteratur: Sverige.
- Eurooppalaisen Oikeusturvan Keskusliitto, 2010. *Suomen vankiloiden kusiämpärisellit ovat ihmisoikeusloukkaus.*
http://www.eok.fi/eok/index.php?option=com_content&task=view&id=333&Itemid=50 (hämtat: 3.3.2015).
- Finnberg, A., 2010. *Vankien kokemuksia OMA-ohjelmasta Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella.* Laurea: Tikkurila.
- Goffman, E., 1969. *Minuuden riistäjät.* Marraskuun Liike: Lohja
- Haapasalo, J., 2008. *Kriminaalipsykologia.* WS Bookwell: Juva
- Heimer, G. & Sandberg, D., 2008. *Väldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar.* Studentlitteratur: Lund
- Holme, I. & Solvang, B., 1991. *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder.* Studentlitteratur: Sverige.
- Kajjalainen, M., 2014. *Elinkautisvangit 1980-2013 ja heidän uusintarikollisuutensa.* Rikosseuraamuslaitos.
http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/c93POV0xz/2014-5_ELINKAUTISVANKIEN_UUSINTARIKOLLISUUDESTA.pdf (hämtat: 8.3.2015).
- KRIS. <http://www.kris.fi> (hämtat: 3.2.2015).
- Kurki, L., Kurki-Suutarinen, M. & Taruvuori, K., 2010. *Muurien sisällä.* Tampereen Yliopistopaino Oy: Tampere
- Kurtén-Vartio, S., 1999. *Fängslande program- en utredning över de intagnas verksamhetsprogram i fängelserna i Norden.* TemaNord: Köpenhamn.
- Kvale, S., 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Studentlitteratur: Sverige.

- Laitinen, P., 2006. *Naisten väkivaltarikoksista mielentilalausuntojen valossa*. Teoksessa: M. Lohiniva-Kerkelä (toim.) *Väkivalta: seuraamukset ja haavoittuvuus*. Talentum: Helsinki
- Lehtinen, T., 2013. *Eksistentialismi*. Arktinen Banaani: Latvia.
- Lehtonen, A. & Perttu, S., 1999. *Naisiin kohdistuva väkivalta*. Kirjayhtymä: Helsinki.
- Lemgruber, J., 2001. *Women in the Criminal Justice System*. Teoksessa *Women in the Criminal Justice System: international examples & national responses*. Helsinki.
- Myhrberg, P., 2007. *Vangin asema ja valvonta*. Juvenes Print: Espoo
- Opetushallitus, 2012. *Vankilaopetukset Suomessa*. Opetushallitus: Tampere.
- Pajuoja, J., 2006. *Pitkäaikaistavankien vapauttaminen*. Teoksessa: M. Lohiniva-Kerkelä (toim.), *Väkivalta: seuraamukset ja haavoittuvuus*. Talentum: Helsinki.
- Portti vapauteen, *Naisvangit Suomessa*. 1.6.2011.
http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2468/naisvangit_suomessa (hämtat: 22.2.2015).
- Portti vapauteen, *Vankilaan tulo*. 1.6.2011.
http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2471/vankilaan_tulo (hämtat: 24.2.2015).
- Portti vapauteen, *Vapautumisen suunnittelu ja valmistelu*. 1.6.2011.
http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2483/vapautumisen_suunnittelu_ja_valmistelu (hämtat: 22.2.2015).
- Portti vapauteen, *Hämeenlinnan vankila*. (u.ä.).
http://www.porttivapauteen.fi/laheiset/tapaajan_opas/hameenlinnan_vankila (hämtat: 22.2.2015).
- Portti vapauteen, *Tutkintavankeus*, (u.ä.).
http://www.porttivapauteen.fi/laheiset/paiva_kerrallaan/rikosoikeudellinen_prosessi_ja_seuraamukset#Tutkintavankeus (hämtat: 3.3.2015).
- Rikosseuraamuslaitos, 2013. *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/7W5DQb7OB/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2013_.pdf (hämtat: 17.1.2015).
- Rikosseuraamuslaitos, *Poistumisluvat*. 2013.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/yhteydetulkopuolelle/poistumisluvat.html> (hämtat: 30.3.2015).

Rikosseuraamuslaitos, *Toiminnot*. 2013.

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot.html> (hämtat: 30.3.2015).

Rikosseuraamuslaitos, *Vankeus*. 2013.

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/vankeus> (hämtat: 3.3.2015).

Rikosseuraamuslaitos, *Vapautumisen valmistelu*. 2013.

<http://rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vapautuminen/vapautumisenvalmistelu.html> (hämtat: 30.3.2015).

Rikosseuraamuslaitos, *Ehdonalainen vapaus*. 2014.

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vapautuminen/ehdonalainenvapaus.html> (hämtat: 7.3.2015).

Rikosseuraamuslaitos, 2014. *Elinkautisvangit 1980-2013 ja heidän uusintarikollisuutensa*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

<http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/c93POV0xz/2014> (hämtat 7.3.2015).

Rikosseuraamuslaitos, *Valvottu koevapaus*. 2014.

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vapautuminen/valvottukoevapaus.html> (hämtat: 9.3.2015).

Rikosseuraamusvirasto, 2008. *Naiset näkyviksi: työryhmän mietintö*.

Rikosseuraamusvirasto: Helsinki.

Suurin osa naisvangeista kokenut lähisuhdeväkivaltaa. *Haaste*, 19.12.2012.

<http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste42012/suurinosanaisvangeistakokenutlahisuhdevakivaltaa.html> (hämtat: 2.3.2015).

Tamm, M., 2012. *Psykosociala teorier vid hälsa och sjukdom*. Studentlitteratur: Lund.

Trots, J., 2010. *Kvalitativa intervjuer*. Studentlitteratur: Sverige.

United Nations, 1993. *Declaration on the Elimination of Violence against Women*.

<http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm> (hämtat:10.2.2015).

Väkeväinen, N., 2005. *Murhasta tuomittuna – elinkautisvankeutta suorittavien naisten elämä vankilassa*. Pro Gradu-avhandling. Helsingfors Universitet, Statsvetenskapliga fakulteten: Helsingfors

World Health Organization, 2009. *Women's Health in Prison*.

http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/76513/E92347.pdf (hämtat: 10.2.2015).

Finlands författningssamling

Finlands grundlag 11.6.1999/731. www.finlex.fi (hämtat: 27.1.2015).

Fängelselag 23.9.2005/767. www.finlex.fi (hämtat: 27.1.2015).

Lagen om övervakad frihet på prov 23.8.2013/629. www.finlex.fi (hämtat: 4.2.2015).

Strafflag 19.12.1889/39. www.finlex.fi (hämtat: 10.2.2015).

Bilaga 1

Hei!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Vaasasta, ruotsinkielisestä ammattikorkeakoulu Noviasta. Erikoistumme kriminologiaan ja kirjoitamme opinnäytetyötämme pitkäaikaisvankeutta suorittavista naisista ja siksi tahtoisimme tulla haastattelemaan teitä helmikuussa 2015.

Tutkimme naisvankien subjektiivista kokemusta vankeusajasta ja elämänhallinnasta vankilassa. Olemme erityisen kiinnostuneita teidän ajatuksistanne koskien vankeusaikaa ja sen laatua, sekä elämänhallintaa rangaistusajan aikana. Olemme kiinnostuneita myös siitä, kuinka pitkän tuomion aikana voi elää hetkessä ja millä tavalla ihminen itse voi vaikuttaa elämäänsä vankilassa. Voitte tässä tutustua kysymyksiimme etukäteen.

Haastattelemme vastaajia yksi kerrallaan. Yhden haastattelun kesto on teistä riippuen n. 30 min – 60 min. Tulemme äänittämään haastattelut tutkimusta varten. Kukaan muu ei saa kuulla äänityksiä ja tuhoamme äänitteet tutkimuksen jälkeen. Suojaamme yksityisyyttänne koko työn ajan. Valmiissa työssä julkaisemme tulokset niin että tutkimuksestamme ei voi yhdistää haastateltavia ja heidän vastauksiaan.

Kirjoitamme opinnäytetyön ruotsiksi ja lähetämme tutkimukseen osallistuneille suomenkielisen tiivistelmän valmiista työstämme.

Ystävällisin terveisin Vaasasta,
Camilla Kunnari & Juhani Tulimaa

Bilaga 2

Haastattelukysymykset

1. Miten koet vointisi ja jaksamisesi vankilassa?
2. Minkälaisia rutiineja tai selviytymiskeinoja olet luonut vankeutesi aikana?
3. Voitko kertoa miten itse olet voinut vaikuttaa hyvinvointiisi vankeusaikana?
4. Minkälaisia sosiaalisia kontakteja sinulla on vankeusaikanasi?
5. Mitkä asiat ovat sinulle tärkeimpiä? Minkälaiset mahdollisuudet sinulla on tehdä ja toteuttaa näitä asioita? Mitkä asiat koet olevan raskaimpia?
6. Miten koet vankeusajan osana elämääsi? Voitko kertoa millä tavalla olet onnistunut hyväksymään tilanteesi ja elämään vankilan arkea päivä kerrallaan?
7. Miten koet vapautumisen odotuksen?
8. Onko sinulla lisättävää?

Bilaga 3

Suostumus haastatteluun ja tutkimukseen osallistumiseksi

Suostun siihen, että Juhani Tulimaa ja Camilla Kunnari haastattelevat minua opinnäytetyötään (amk) varten, joka käsittelee pitkäaikaisvankeutta suorittavien naisten kokemuksia vankeusajastaan. Minulle on annettu kirjallista ja suullista tietoa tutkimuksista ja tämän toteutuksesta sekä menetelmistä. Suostun myös siihen että haastattelut nauhoitetaan.

Osallistun haastatteluihin omasta tahdostani. Olen tietoinen siitä että saan itse päättää mitä kerron haastattelussa. Henkilöllisyyteni pidetään salassa tutkimuksen aikana ja nauhoitukset ja muu materiaali haastatteluista tuhoetaan työn valmistuttua. Tutkimuksen valmistuttua saan siitä suomenkielisen tiivistelmän.

Paikka: _____

Aika: _____

Allekirjoitus:
